

Maria Renata Mayenowa

Sprawozdanie z Trzeciego Międzynarodowego Symposium Semiotycznego

Biuletyn Polonistyczny 11/33, 145-151

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Po obradach organizowane były przez Gospodarzy Kongresu imprezy turystyczne oraz artystyczne, jak zwiedzenie Pragi, muzeów, wystawy iluminowanych rękopisów i in. W sobotę, 10 sierpnia wieczorem uczestnicy Kongresu wzięli udział w koncercie czeskiej muzyki barokowej w zabytkowym kościele św. Mikołaja, a w niedzielę - w całodziennym wycieczce statkami po Wełtawie.

12 sierpnia, na zaproszenie Dyrekcji Instytutu Folkloru i Etnografii ČSAV, brałem udział w wycieczce etnograficznej do północnych Czech, w czasie której zwiedziliśmy m.in. galerię malarstwa i rzeźby średniowiecznej w starym zamku Kost, historyczne miasto Ličín oraz leżące w pobliżu "kamienne miasto" tzw. Prachovské Skály, które stały się źródłem wielu wątków folklorystycznych.

Wtorek, 13 sierpnia był dniem uroczystego zamknięcia obrad Kongresu. Wówczas to uczestniczy - Witold Doroszewski, Vladimir Georgiev, Roman Jakobson i Wiktor M.F. Żirmunski, otrzymali tytuły doktora honoris causa Uniwersytetu Karola w Pradze.

Tego samego dnia o godz. 16,30 uczestnicy Kongresu zebraли się w sali Smetany na Placu Republiki, gdzie nastąpiło uroczyste pożegnanie, połączone z rozdaniem pamiątkowych odznaczeń najwybitniejszym uczonym. Na miejsce przyszłego, VII Kongresu Sławistów, wybrano Warszawę, a na przewodniczącego - prof. dra W. Doroszewskiego.

dr Stanisław Świrko
Instytut Badań Literackich

2. SPRAWOZDANIE Z TRZECIEGO MIĘDZYNARODOWEGO SYMPOZJUM SEMIOTYCZNEGO

/Warszawa, 25 VIII - 1 IX 1968 r./^x

W dniach od 25 sierpnia do 1 września 1968 r. odbyło się w Warszawie trzecie Międzynarodowe Sympozjum poświęcone za-

^x Pełne sprawozdanie z Sympozjum ukaże się w najbliższym numerze "Nauki Polskiej".

gadnieniom semiotyki, zorganizowane przez Komitet Badań nad Kulturą Współczesną PAN. Program Sympozjum obejmował zasadnicze problemy teorii kultury, teorii języka i teorii poszczególnych sztuk. Sympozjum miało, tak samo jak dwa poprzednie /Warszawa 1965, Kazimierz nad Wisłą 1966/ charakter roboczy. Do głosu doszły wszystkie środowiska narodowe, w których problematyka semiotyczna odgrywa dziś znaczną rolę. Na skutek panujących w tym czasie trudności w komunikacji międzynarodowej nie wszyscy uczestnicy, którzy zgłosili i nadesłali referaty, mogli wziąć osobisty udział w obradach. Zabrakło m.in. reprezentacji węgierskiej i rumuńskiej oraz czeskiej. Reprezentowane więc były następujące kraje: Belgia, Bułgaria, Francja, Holandia, Niemiecka Republika Demokratyczna, Niemiecka Republika Federalna, Polska, Stany Zjednoczone, Włochy i ZSRR.

Posiedzenia - wszystkie plenarne - wypełniły dyskusjami pełny tydzień, ukazując żywotność i wielostronność problematyki. Wielostronność ta sprawia, że niniejsze sprawozdanie ograniczone zostało do zagadnień najogólniejszych oraz do tych zagadnień szczegółowych, które bezpośrednio interesują polonistę o nachyleniu literaturoznawczym.

Gdybyśmy chcieli przeprowadzić ścisłą granicę między zakresem semiotyki a semantyki, musielibyśmy uznać, że znaczna część referatów nie poruszała zagadnień sensu stricto semiotycznych: większość cennych i instruktywnych referatów dotyczyła semantyki języka i poszczególnych sztuk. Taki jest zresztą stan rozwoju dyscypliny: nie nakreśliła ona dotąd swoich granic w sposób jednoznaczny i ogólnie uznany. Ale otwierające Sympozjum dwa referaty rozpatrywały problematykę typowo semiotyczną. Pierwszym z nich był referat E. B e n v e n i s t e ' a /Collège de France/. Referent, znakomity iranista, przedstawiał swoje rozumienie zadań semiotyki w odróżnieniu od zadań semantyki. Swoje rozważania opierał na doświadczeniach językoznawstwa: jednostką stanowiącą przedmiot badań semiotyki jest znak rozumiany jako najmniejsza, dalej nierozkładalna samodzielna jednostka znacząca.

Drugim referentem był J. K u r y ł o w i c z /Uniwersytet Jagielloński/. Tu także punktem wyjścia były doświad-

czenia językoznawcze, które uczony rozszerza na ludzką zdolność identyfikacji wszelkich znaków w ogóle.

Inny typ doświadczeń wprowadził historyk sztuki M. W a l i s /Uniwersytet Łódzki/. Przedmiotem jego zainteresowania są tzw. znaki ikoniczne, o których znakowość toczy się spór. Referent opowiada się po stronie tych, którzy przypisują ikononom charakter znaku. Swoje rozważania poświęcił różnicom podobieństwom między znakami konwencjonalnymi a ikonicznymi, wskazując m.in. na istnienie wieloznaczności znaków ikonicznych. Analiza znaków ikonicznych, zakresu i charakteru przekazywanych przez nie informacji znajduje się jeszcze w stadium wstępnym.

Dalszym rozróżnieniem typów znaków, już w obrębie języka literatury, zajmowało się dwóch polskich logików: J. K m i t a i Wł. Ł a w n i c z a k /Poznań/, którzy chcieli zanalizować różnicę między terminami: znak, symbol, alegoria. Punktem wyjścia obu referentów była analiza terminu "znak". Nowością w tej analizie jest wprowadzenie do definicji znaku pojęcia systemu kulturalnego i zachowania się lub przedmiotu kulturalnego.

Z innego punktu widzenia rozpatrywał problem znaku J. P e l c /Uniwersytet Warszawski/. Analizując istniejące na terenie logiki definicje znaku i wskazując, że każda w określonej sytuacji badawczej ma swoje zalety, zachęcał on do uznania ich równowartości i posługiwania się taką definicją, która w określonej sytuacji badawczej byłaby najsprawniejsza.

W dalszym ciągu naszego sprawozdania trzeba z radością stwierdzić wyraźne uteoretycznienie problematyki słownikarskiej. Trzy zgłoszone teksty /jeden z Francji, dwa z ZSRR/, z których tylko jeden został przedstawiony uczestnikom Sympozjum, dotyczą bezpośrednio teorii i praktyki słownikarstwa. Pod tym względem wybija się szczególnie środowisko moskiewskie, które z różnych względów, zarówno czysto teoretycznych /A p r e s j a n/ jak i praktycznych - przekład maszynowy /M e l c z u k, Ż o ł k o w s k i/, stanęło przed zagadnieniem opracowania słownika modelującego rzeczywistą intuicję semantyczną członka danej wspólnoty językowej.

Stan prac i teoretyczne założenia opracowania semantyki w słowniku przedstawił A.K. Ż o ł k o w s k i.

Niezmiernie ważny z punktu widzenia problematyki poetyki problem spójności tekstu nie był dotąd przedmiotem dostatecznie intensywnej analizy językoznawczej, która tradycyjnie zatrzymywała się na granicy zdania. Problemowi temu poświęcony był referat I. B e l l e r t /Uniwersytet Warszawski/.

Referat logika H. H i ż a /Uniwersytet w Pensylwanii/ dotyczył sposobów wiązania danego fragmentu tekstu z tym, co go poprzedza, i z tym, co po nim następuje. Bliski mu tematyką był także referat O. D u e r e t /Laboratorium Antropologii Społecznej przy Collège de France/. O. Dueret, logik z wykształcenia, analizował sporny problem pojęcia presupozycji w analizie semantycznej tekstu.

Historyka i teoretyka sztuki powinna bezpośrednio zainteresować także przedstawiona na Sympozjum przez A. W i e r z b i c k ą propozycja teoretyczna dotycząca problemu ekspresji i jej miejsca w teorii semantycznej. W propozycji referentki analiza ekspresji wiązałyby się z analizą ramy modalnej zdania.

Wraz z problemem intonacji przechodzimy do innego zagadnienia, które mimo swojej dawności wymaga wielu wysiłków, by wyjść poza ogólniki. Problematyce udziału elementów niejęzykowych, takich np. jak gest czy mimika w aktach rzeczywistej językowej komunikacji, poświęcony był referat T.M. N i k o ł a j e w e j /ZSRR/ pt. "Interferencja językowych i niejęzykowych środków w ludzkiej komunikacji". Intencją referatu była klasyfikacja podstawowych niejęzykowych zachowań wchodzących w proces komunikacji poszczególnych narodowych i społecznych wspólnot.

Duża grupa referatów dotyczyła bezpośrednio semiotyki i literatury. Wystąpiły w niej dwa problemy: tradycyjny już problem języka poetyckiego jako języka sui generis oraz problem analizy struktur fabularnych. Zagadnienie to jest bardzo żywe, zarówno na terenie radzieckim, jak i na terenie francuskim. Zasadniczym źródłem dziś formułowanych stanowisk jest znakomita praca Proppa, wydana w ZSRR w r. 1930 pt. "Morfolożija wołszebnej skazki" i w r. 1959 przetłumaczona na ję-

zyk angielski. Zainteresowania radzieckie i francuskie, przy całej bliskości, różnią się jednak od siebie dosyć zasadniczo. Na Sympozjum został przedstawiony tekst Ju.K. S z c z e g ł o w a pt. "W sprawie opisu struktury detektywistycznej noweli". W istocie szło o opis jedynie prologu nowel Conan Doyle'a. Zasadniczą intencją autora jest stworzenie modelu noweli określonego typu, danie opisu postępowania pisarza przy założeniu, że się rozumie, "co pisarz chciał powiedzieć". Jego partnerem w grupie francuskiej był Cl. B r e m o n d, którego referat, powielony w materiałach konferencji, nie został przedstawiony na Sympozjum. W myśl założeń tego badacza, korygującego analizę Proppa, która w zasadzie jest jego punktem wyjścia, struktura fabuły stanowi odbicie podstawowych relacji socjologicznych. Z istoty swojej jest ona przekładalna na inne sposoby przedstawienia fabuły.

Inny typ analizy powieści zaproponował na przykładzie "Obcego" Camusa członek grupy francuskiej J.C. C o q u e t. Wzorem dla tej analizy była analiza składni na tzw. składniki bezpośrednie. Charakter wybranego tekstu motywował doskonale ten typ analizy.

Spośród szeregu tekstów poświęconych problematyce języka poetyckiego zostały przedstawione na Sympozjum dwa teksty. Jeden z nich, pt. "Poésie et négativité", opracowała uczestniczka grupy francuskiej J. K r i s t e v a. Tekst ten przedstawiał teorię języka poetyckiego jako języka zasadniczej negacji w stosunku do poetyckich tekstów uprzednich.

Drugi referat poświęcony temu zagadnieniu wygłosił młody uczonec holenderski T.A. van D i j k. Referat, świadczący o żywotności teorii języka poetyckiego jako języka swoistego, stawiał szereg charakterystycznych pytań, z których dwa charakteryzują może najlepiej różnorodność motywów składających się na współczesne teorie języka poetyckiego. Jedno z nich dotyczy zagadnienia, jak włączyć do semiotyki języka poetyckiego kategorie formalne antycznej retoryki. Drugie, bardziej może charakterystyczne, pytało o możliwość stworzenia ogólnego repertuaru znaków poetyckich wobec sytuacji ich historycznej różnorodności.

Próbie skonstruowania aparatu do analizy fotografii na wzór analizy języka przedstawił R. L i n d e k e n s /Bruksela/. Propozycję uściślenia dla różnych poziomów analizy takich par pojęć, jak forma || substancja w filmoznawstwie przedstawił Chr. M e t z /Laboratorium Antropologii przy Collège de France/. Specyficzność aparatury pojęciowej potrzebnej do analizy telewizyjnej omówił H. E c o /Włochy/. Wreszcie możliwe sposoby budowania modelu na przykładzie modelu kubizmu wskazał M. P o r ę b s k i /Polska/.

Nie wymieniam tu szeregu wystąpień bardziej szczegółowych lub mniej dojrzałych ani tych materiałów, które z racji nieobecności autorów nie były w ogóle przedyskutowane, jakkolwiek ich teksty były dostarczone uczestnikom w postaci powielonych materiałów.

Z punktu widzenia człowieka zainteresowanego zagadnieniami historii i teorii kultury, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień sztuki, nie mogę opuścić dwóch tekstów uczonych radzieckich, które wydają mi się szczególnie doniosłe. Pierwszym jest tekst B.A. U s p i e n s k i e g o /Uniwersytet Moskiewski/ o "Strukturalnej jedności różnych rodzajów sztuki na materiale malarstwa i literatury". Analiza jest prowadzona w odniesieniu do dwóch zagadnień: 1/ tzw. punktu widzenia mówiącego względnie malarza, oraz 2/z punktu widzenia wydzielenia wypowiedzi względnie treści malarskiej z otaczającego świata.

Drugi z tekstów, który ze względu na jego ogólność umieszczam w zamknięciu sprawozdania, jest autorstwa Ju. M. L o t m a n a /Uniwersytet w Tartu/. Tekst dotyczy metajęzyka opisu kultury i próbuje pokazać, jak może funkcjonować jako taki metajęzyk język topologii.

Materiały Sympozjum ukażą się w wydaniu książkowym.

Ostatni dzień sierpnia był dniem zamknięcia naukowej części obrad. Na wniosek i pod przewodnictwem E. Benveniste'a w dniu 1 września odbyło się posiedzenie organizacyjne, w którym uczestniczyli wszyscy goście obcy, polscy organizatorzy Sympozjum oraz członkowie zarządu Polskiego Towarzystwa Semiotycznego. Wybrano przygotowawczy Komitet Międzynarodowy, upoważ-

niony do zorganizowania następnego Zjazdu w Paryżu i do przeprowadzenia wstępnych rozmów zmierzających do zorganizowania Międzynarodowego Towarzystwa Semiotycznego afiliowanego przy UNESCO. Przewodniczącym Komitetu został E. B e n v e n i s t e, sekretarzem generalnym - A. J. G r e i m a s.

prof. dr Maria Renata Mayenowa
Instytut Badań Literackich

3. ZJAZD DELEGATÓW ODDZIAŁÓW TOWARZYSTWA LITERACKIEGO IM. A. MICKIEWICZA

Zjazdy Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza organizowane są co dwa lata. Poprzedni, w r. 1966, odbył się w Gdańsku, zaś w roku bieżącym delegaci ponad 20 oddziałów spotkali się w dniach 27-29 września w Białymstoku. Dzięki wysiłkom Zarządu Białostockiego Oddziału Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza oraz współdziałaniu Wydziału Kultury Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej, Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej, Białostockiego Towarzystwa Kultury, Wojewódzkiego Domu Kultury, a także Dyrekcji i Ogniska ZNP Studium Nauczycielskiego w Białymstoku impreza spotkała się z dużym zainteresowaniem lokalnego środowiska kulturalnego i polonistycznego.

W pierwszym dniu Zjazdu aula II Studium Nauczycielskiego nie mogła pomieścić słuchaczy zainteresowanych sesją naukową na temat: "50 lat literatury polskiej /1918-1968/". Po uroczystej inauguracji sesji program jej wypełniły prelekcje:

prof. J. Krzyżanowskiego - Problemy historii literatury polskiej w okresie minionego pięćdziesięciolecia

prof. K. Wyki

- Literatura polska w półwieczu 1918-1968 /rodowód, osiągnięcia, zależności/